

MUISTOT JA AJALLISUUS

– Setan nuorten toiminta muutoksessa

Jukka Lehtonen

Nykyisten tapahtumien analyysi siten, että huomioi aiemmat kokemukset ja käsitykset menneestä, auttavat tarkentamaan ymmärrystä nykyisyydestä. Tällaiseen historiallistamiseen pyrin tutkimushankkeesani, joka koskee Setan nuorten toimintaa. Nuorten toimintaan sisältyy tutkimuksessani sekä nuorten omaa toimintaa että nuoriin kohdistuva toiminta, kuten koulutustoiminta. Vuonna 2013 käynnistynyt etnografinen tutkimukseni yhdistettynä kysely- ja muuhun aineistoon pyrkii selvittämään, millaista Setan nuorten toiminta on ja millaisia ymmärryksiä

Picture © The Finnish Labour Museum Werstas

sukupuolesta, seksuaalisuudesta ja muista eronteista siinä rakennetaan.¹ Samalla tarkastelen ei-heteroseksuaalisten ja transnuorten kokemuksia ja käsityksiä elämästään ja valinnoistaan.

Katsauksessani keskityn Setan nuorten toiminnan muutoksen pohdintaan ja analysoin käsitteitä, joilla toimintaan osallistuneet nuoret kuvasivat seksuaalisuuttaan ja sukupuoltaan. Avaan myös metodologisia ratkaisuja, joiden kautta pyrin ottamaan huomioon menneen, jotta saisin paremman otteen nykyisyydestä. Samalla tarkastelen omaa menneisyyttäni Setassa ja tutkijana, omien

¹ Tutkimushankkeeni on osa Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusyhteistyöhanketta ”Engaging South African and Finnish youth towards new traditions of non-violence, equality and social wellbeing” (johtaja professori Jeff Hearn, Hanken Svenska Handelshögskolan, 2013–2016, hanke 271546).

tutkimusteni kautta rakentuvaa kuvaa Setan nuorten toiminnan menneisyydestä ja nykyhetkestä sekä haastattelemieni ihmisten käsityksiä 1980-luvun tilanteesta. Autoetnografisella otteella pyrin paitsi saamaan ajallista ulottuvuutta tutkimuskohteeseeni, myös tulemaan tietoiseksi omista tutkimuksen tekoon vaikuttavista lähtökohdistani².

Aktivistina nuorten toiminnassa 1980-luvulla

Liityin SETA ry:n³ jäseneksi 20-vuotiaana. Innostuin jäsenyydestä, kun minulle jaettiin järjestön esite ClubCabaret -homodiskossa, joka järjestettiin Kaisaniemen ravintolassa Helsingissä. Aktivistina ensimmäinen tehtäväni oli kotimajoituksen järjestäminen muutamalle kymmenelle Kansainvälisen homojärjestön (IGA, nykyisin ILGA) kokoukseen osallistujalle Helsingissä vuonna 1984. Osallistuin saman vuoden kesänä Amsterdamissa kansainväliselle nuorten homojen ja lesbojen tapahtumaviikolle ”Friendship and Desire”⁴. Päätin perustaa Helsinkiin SETA ry:n nuorten ryhmän, joka käynnistyi syksyllä 1984. Luulin olevani ensi kertaa asialla, mutta

2 Lisää autoetnografisesta tutkimuksesta mm. Ellis & Bochner 2000; Chang 2008; Crawley 2012; myös Hearn 2013; Ng 2013. Kiitän tekstin muokkaukseen saamistani kommentteista Kaisa Ilmosta, Tuula Juvosta ja Riikka Taavettia.

3 SETA ry eli Seksuaalinen Tasavertaisuus ry oli vuonna 1974 perustettu valtakunnallinen ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta sijoittui ryhmätoiminnan osalta pääasiassa pääkaupunkiseudulle. Organisaatiomuutos tapahtui vuonna 1988, jolloin SETA ry:stä muodostettiin valtakunnallinen kattojärjestö, jonka jäsenjärjestöiksi paikalliset järjestöt liittyivät. Paikallisista järjestöistä monet olivat olleet mukana Psyke ry:n toiminnassa, joka käynnistyi vuonna 1969. Myöhemmin vuonna 1990 perustettiin Helsingin seudun Seta (HeSeta), joka järjesti paikallista toimintaa pääkaupunkiseudulla. Ks. tarkemmin teemasta Mustola 2007. Käytän tekstissä lyhennettä SETA ry kuvaamaan järjestöä ennen organisaatiomuutosta ja lyhennettä Seta sen jälkeen.

4 Tapahtumaviikon pohjalta perustettiin myöhemmin kansainvälinen nuorten järjestö IGLYO. Lisää tietoa ILGA:sta ja IGLYO:sta löytyy täältä: <http://ilga.org/> ja <http://www.iglyo.com/>.

kuulin muilta aktivisteilta myöhemmin, että SETA ry:ssä oli toiminut nuorten ryhmiä jo aiemmin 1980-luvun alkupuolella. Se, että oman toiminnan historiaa ei tunneta, on käsittääkseni varsin yleistä suomalaisessa lhbt-järjestökentässä yhä edelleen. Tämä johtunee pääosin siitä, ettei historiaa ole kuvattu, kirjoitettu ja kerrottu riittävästi. Harvoilla Setan jäsenjärjestöillä on omia historiikkeja tai hyvin ylläpidettyjä arkistoja. Niistä ei välttämättä tiedoteta uusille aktivistisukupolville. Toisaalta nuoria toimijoita ei aina kiinnosta aiempien aktiivien tekemiset, eivätkä tarinat menneestä säily itsestään tuleville sukupolville. Pyrin terästäämään muistojani selaamalla tallentamiani nuorten toimintaan liittyviä lehtileikkeitä ja tiedotteita. Menneisyyskuva itsestäni rakentuu tässä analyysissä pitkälti aktiivisen toimijan position kautta, mutta muistan kokeeni monia epävarmuuden ja ahdistuksen tunteita kuvaaminani vuosina. Silti päällimmäiseksi jää itseni hahmottaminen rohkeana kyseenalaistajana, jolle maailma näytti avoimemmalta kuin koskaan ennen tai sen jälkeen.

Toimin SETA ry:n nuorten ryhmän vetäjänä kaksi vuotta. SETA ry:n nuorten ryhmän mainoksessa kerrottiin sen olevan alle 26-vuotialle tarkoitettu toiminta- ja ihmissuhderyhmä ja ”vaihtoehto diskoilulle, kotona kyyhöttämislle sekä pelolle olla ja toimia omana itsenään”. Lopuksi kehoitettiin: ”Tule rakentamaan rakkauden ja tasa-arvon maailmaa sisällesi ja ympärillesi!”. Tapaamiset järjestimme pääosin SETA ry:n toimistossa, jonka kyltissä oli lambda-tunnuksia⁵ ja kirkon erityisnuorisotyön keskuksessa Snellussa, jotka molemmat sijaitsivat Toisella linjalla Kalliossa. Myöhemmin tapasimme Helsingin kaupungin nuorisotiloissa Hietaniemenkadulla

5 Lambda on kreikkalainen kirjain, jota käytti symbolinaan yhdysvaltalainen homojärjestö 1970-luvulla ja sitä markkinoitiin kansainväliseksi homoliikkeen tunnuksiksi, joka viesti syrjittyjen yhtenäisyyttä. Vielä yleisempänä symbolina homo- ja lesboyhteisölle oli vaaleanpunainen kolmio. Vaaleanpunaisen kolmion saivat natsi-Saksan keskitysleireillä homoseksuaaliset vangit. Myös nuorten ryhmän esitteessä varioitiin kolmiotunnusta.

ja kaupungilta saimme toisinaan tilat leiriviikonloppua tai saunailtoja varten. Ryhmässä lähinnä juttelimme, pelasimme pelejä, tuimme toisiamme ja rakensimme sitä kautta itsetuntoa. Toisinaan järjestimme teemailtoja, joiden aiheita olivat muun muassa ”alaikäisen homon ongelmat” ja aids. Tuolloin nuorten tiedonvaihdossa keskeisiä olivat tapaamiset, kirjeet sekä Setan toimistossa kopioidut lehdykät ja SETA-lehti. Ennen internetiä, sähköpostia ja kännyköitä ihmisille soitettiin kotiin, jossa todennäköisemmin vastasi nuoren vanhempi kuin tämä itse. Nuorten ryhmällä oli oma tiedote ja palsta SETA-lehdessä. Radio-ohjelma nuorista tehtiin Puskaradioon, joka oli vuodesta 1985 lähtien Radio Cityn oma homo- ja lesbo-ohjelma.

Saadakseni tukea ryhmänvetäjän taitoihin osallistuin valtakunnalliseen ryhmänvetäjien koulutukseen ja SETA ry:n puhelinpäivystäjien ryhmän työnohjauksellisiin kokouksiin Helsingissä. Olin omatoimisesti osallistunut Vantaan kaupungin nuorille ryhmänohjaajille suunnattuun koulutukseen, jossa varsin tunnettu psykologi kommentoi tauolla kuultuaan toiminnastani SETA ry:n nuorten ryhmässä: ”On se sääli, että niin nuoria on mukana”. Olin suivaantunut kommentista ja toin sen myös esiin. Sosiaali- ja terveystalveissa ja alan asiantuntijoilla oli tuolloin nykytilannetta vähemmän osaamista ja kunnollista tietoa seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden kysymyksistä.

Nuorten ryhmään osallistui omana aikanani useita kymmeniä nuoria miehiä ja naisia, harvemmin muunsukupuolisia (termi, joka tuolloin oli vieras). Transvestiitit, jotka olivat miehiä, ja ”transseksuaalit” (1980-luvulla korrektiksi koettu termi), jotka olivat naisia, tapasivat omassa ryhmässään. Heitä ei juuri ilmaantunut nuorten toimintaan. Transmiehistä ei ollut puhetta, vaikka SETA ry:n toiminnassa törmäsikin ”maskuliinisiin lesboihin”, joista osa eli myöhemmin miehinä. Nuorten ryhmässä oli mukana enemmän miehiä kuin naisia, ja naisista suuri osa kuvasi itseään enemmän homo- kuin lesbo-sanalla.

Vuonna 1985 järjestimme yhdessä Vagabondin (nyk. Pirkanmaan Seta) nuorten ryhmän kanssa valtakunnallisen nuorten tapaamisen, jossa päättimme tehdä jatkossa yhteistyötä ja valitsimme vuoden teemaksi ”Koulu ja homous”. Tamperelaisessa *Kotikaupunki*-lehdessä oli nuorten tapaamisesta juttu, jossa todettiin, että siihen ”osallistui tamperelaisten lisäksi Helsingistä, Turusta, Jyväskylästä ja Oulusta 85 nuorta homoa, joista 32 lesboa” (Himberg 1985). Lehdessä Tampereen nuorten ja opiskelijoiden ryhmän vetäjä Kim Amberla kuvaa tilaisuuden merkitystä: ”Tavoitteena on aloittaa keskustelu homojen asemasta Suomessa ja tuoda esille nuori homo- tai biseksuaali sekä saada aikaan hedelmällinen yhteistyö Suomen eri homonuorten kanssa”. SETA ry:n ja Vagabondin nuorten ryhmäläiset osallistuivat vuonna 1986 Valkeakoskella Koivu ja tähti -rockfestareilla tiedon jakamiseen omalla kojullaan ja myivät muun muassa suukkoja. *Etelä-Saimaa*-lehden jutussa minun todetaan sanoneen, että ”nuoret suhtautuvat myönteisesti setalaisiin. Kaikkein uteliaimpia olivat 18–20-vuotiaat” (Sorjonen 1986). Jutussa myös aids-teema oli esillä ja tuon haastattelussa esiin ”Setan AIDSin inhimillistäjänä”: ”Järjestö kantaa vastuuta sairastuneiden psyykkisestä ja sosiaalisesta puolesta”. Samana vuonna SETA ry päätti perustaa Aids-tukikeskuksen (nyk. HIV-säätiö), jolloin SETA ry:n merkitys hiv-infektion ehkäisijänä väheni huomattavasti, kun aidsiin ja turvaseksiin liittyvät teemat siirtyivät siltä Aids-tukikeskuksen tehtäväksi.

Syksyllä 1986 Turussa järjestettiin valtakunnallinen nuorten ja opiskelijoiden homojen tapaaminen. Vaikka olin tuolloin muuttanut Turkuun opiskelemaan, en itse osallistunut tapaamisen organisoimiseen, vaan sen teki Turun homo-opiskelijoiden ryhmä. Helsingissäkin toimi OHO eli opiskelijahomot. Monissa kaupungeissa juuri nuoret ja opiskelijat olivat keskeisiä toimijoita lhbti-järjestöissä. Näin varsinkin Jyväskylässä, jossa toimi tuolloin Ryhmä 3-3-niminen järjestö (nyk. Jyväskylän Seta), ja Oulussa, jossa Pulssia (nyk. Oulun Seta) vetivät opiskelijat. Myös valtakunnallisissa

toiminnassa oli mukana nuoria, ja itsekin toimin eri järjestöjen hallituksissa⁶. Poliittiseen vaikuttamiseen SETA ry:n nuorten ryhmä aktivoitui varsin heikosti verrattuna Seta ry:n hallitukseen ja ehkä myös Vagabondin nuorten ryhmään, mutta muistan soittaneeni vanhempieni kotipuhelimella Kouluhallituksen pääjohtaja Erkki Aholle vaatien parempia oppikirjoja kouluihin. En saanut häntä kiinni, mutta hänen sihteerinsä sanoi välittävänsä viestini. Tämä liittyi valtakunnallisessa nuorten tapaamisessa vuonna 1985 valittuun kouluteemaan.

Ei-heteroseksuaaliset nuoret kertovat Setasta 1990-luvulla

Roolini muuttui vapaaehtoisaktivistista työntekijäksi, kun aloin työskennellä Setassa ja sen jäsenjärjestössä⁷. Työskentelin vuosina 1992–1995 Setan koulutussihteerinä. Samaan aikaan tein pro gradu -tutkielmani seksuaalivähemmistöistä koulussa (Lehtonen 1995). Vuonna 1996 haastattelin ei-heteroseksuaalisia nuoria koulun heteronormatiivisuutta käsittelevään väitöskirjatutkimukseeni (Lehtonen 2003), jolloin näkökulmani nuorten toimintaan muuttui aktivistista ja työntekijästä tutkijaksi.⁸ Haastatteluissa

6 Pääsin SETA ry:n hallituksen jäseneksi vuonna 1986 ja vuosina 1987–1988 toimin Turun Seudun Psyke ry:n (nyk. Turun seudun Seta) hallituksessa. Vuonna 1987 toimin vuonna 1983 perustetun SEPOKE (Seksuaalipoliittinen keskusliitto) -yhteistyöelimen puheenjohtajana. Sen puitteissa maan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjärjestöt suunnittelivat yhteistä tulevaisuutta ja työn pohjalta perustettiin vuonna 1988 valtakunnallinen Seta ja paikalliset järjestöt liittyivät Setan jäsenjärjestöiksi.

7 Turun seudun Setassa toimin projektisihteerinä vuoden 1989 syksyllä ja vuosina 1991–1992 työskentelin Setan valtakunnallisen päihdeprojektin sihteerinä.

8 Osallistuin assosioituneena jäsenenä laajaan kuuden tutkijan kouluetnografia-projektiin ja sen vetäjät professorit Tuula Gordon ja Elina Lahelma ohjasivat väitöskirjatutkimustani. Projektissa toteutimme myös muistelutyömenetelmää ja pohdimme omien käsitystemme ja kokemustemme merkityksiä tutkimusprosessissa. (ks. Gordon ym. 2000; 2006) Toimin Helsingin yliopistossa

30 nuoren kanssa keskustelimme koulun lisäksi myös muista teemoista.⁹ Haastatteluissa Seta ja sen nuorten toiminta olivat sivuteemoja, mutta keskustelin niistä useimpien nuorten kanssa. Haastateltavista vain noin puolet oli osallistunut aktiivisemmin Setan jäsenjärjestöjen nuorten toimintaan, joten kaikilla ei ollut siitä omakohtaista kokemusta. Eräs paikallisen Setan nuorten ryhmässä käynyt nuori nainen kuvasi osallistumistaan ryhmään ja sen toimintaa vuonna 1996 näin¹⁰:

Mä oon joskus tullu mun kavereitten kaa vaan käymään. Se oli kauheen semmonen, ettei se ollu mikään erikoinen juttu, vaan et mentiin käymään, jollain oli jotain asiaa ja mentiin käväisee tonne toimistoon. Oltiin täällä ja sit mä tulin joskus uudestaankin ja näin. Ei sekään ollu mikään suuri askel, tai sillai et salaa livahtaa johonkin rappukäytävään, että nyt olen täällä, vaan mä liityin joskus vuos sitten Setaan, vajaa vuosi sitten. Nuorten ryhmässä mä oon ollu, ku just tää munikäinen lesbotyttö on ollu täällä paljon. Tulin sen kanssa ja täällä on semmosia, ketä mä oon muutenki tuntenu jostain. On vähän semmosta, että täällä on samoja ihmisiä. Ei tää oikeestaan oo ollu mikään Setan nuorten ryhmä, vaan meidän juttutuokio keskellä viikkoa.

akateemisena pätkätyöläisenä useissa tutkimustehtävissä vuosina 1996–2013 (ks. Juvonen & Hekanaho 2008).

9 Haastateltavista 16 oli naisia ja 14 miehiä ja he olivat eri puolilta maata. Mukana oli myös kolme transsukupuolista nuorta, jotka olivat myös ei-heteroseksuaalisia. Olin löytänyt haastateltavaksi nuoret osin Setan jäsenjärjestöjen nuorten ryhmistä, joihin minulla oli hyvät suhteet työni kautta. Osan löysin Setan sähköpostilistojen avulla, joiden kautta tuolloin tieto lesbo-, homo-, bi- ja transteemoista alkoi kulkea monille (mm. Setanet, sapfo- ja translista sekä Helsingin, Turun ja Tampereen paikallisjärjestöjen s-postilistat). Tarkemmin aineiston tuottamisesta ks. Lehtonen 2003, 258–272.

10 Olen muokannut aineistositaatteja tunnistamattomuuden ja luettavuuden lisäämiseksi. Tuon esiin haastateltavan tai vastaajan sukupuolen tai seksuaalisuuden, jos siitä on mielestäni erityistä merkitystä analyysin tai luettavuuden kannalta.

JL: Mitä te teette täällä?

Meillä on just semmonen ongelma, että mitä me tehtäis. Me vaan jutellaan täällä ihan yleisistä asioista. Ja kyllä me sen kanssa, joka sitä vetää virallisesti, me vähän ajateltiin, että mitä me nyt tehään, pitäiskö keksiä kaikkia aktiviteetteja. Mutta tultiin siihen tulokseen, että ehkä just semmosilla ihmisillä, jotka ei muuten oo missään kontakteissa toisten homojen ja lesbojen kanssa, niin niille se on vaan, että jutellaan, niinku ollaan vaan. Ihan normaalisti, eikä tartte kattoo jotain leffaa välttämättä tai tehdä jotain, mennä jonnekin tiettyyn paikkaan tai jotain tällaista, olla vaan.

Haastateltava nostaa puheessaan esiin sen, kuinka hankalaa tai helppoa voi mukaan tulo ryhmään olla, sekä sen, miten toiminnasta saisi kaikkia kiinnostavan. Kumpaakin teemaan liittyi haasteita, jotka tulivat esiin muissakin haastatteluissa. Omalla paikkakunnalla ei välttämättä ollut nuorten toimintaa, siitä ei ole löytänyt tietoa, tai sinne ei ole uskaltanut mennä. Nuoret kertoivat myös siitä, ettei aina ollut helppoa päästä mukaan ryhmään joko siksi, ettei kokenut joukkoa itselleen kiinnostavaksi, tai koska koki sen olevan sisäänpäin lämpiävä. Peruskouluikäiset nuoret saattoivat kokea yli 20-vuotiaiden ryhmän epäsopivaksi. Kaikki eivät halunneet osallistua erityisesti lesbo- ja homoryhmiin tai kuulua ”yhteisöön”. Osa kyseenalaisti koko yhteisön ajatuksen. Nuorten ryhmää saatettiin kuvata toisaalta upeaksi kohtauspaijaksi ja toisaalta ”aneemiseksi”: ”Nuorten ryhmässä tuli sellainen tunne, että siellä oli minä ja mun kaveri, joilla oli tylsää, ja siellä ei ketään muuta ollutkaan.” Osa kaipasi vaikuttamistoimintaa, mutta osa koki ryhmän olevan nimenomaan vertaisapuryhmä, josta sai tukea ja hyväksyntää.

Tietyllä tavalla se antaa hirveesti tukea kun saat ystäviä, antaa tukea ja turvaa ja se on se me-henki kans, et kun mä menin nuorten ryhmään ekan kerran, tuntu et ketään ei katota, eikä ketään aatella, et ”toi on

sellanen ja sellanen”, vaan kaikki on omii yksilöitä ja ne saa olla mitä ne ikinä haluukaan. Ja kukaan ei oo kysymysmerkkinä siitä, koska kaikki on niin sallittua. Se on tietty yleinen hyväksynnän tunne, joka antaa semmosta varmuutta. Saat olla ihan mitä ikinä haluat.

Oulussa oli 1990-luvun puolivälissä maan suurin nuorten ryhmä. Kysyessäni, miksei muilla paikkakunnilla toiminnassa ollut niin monia nuoria, siellä aktiivisesti toiminut ei-heteroseksuaalinen nuori kertoi syiksi tähän aktiivisen ryhmänohjaajan ja suuren työmäärän, joka ilmapiirin eteen oli tehty.

Se johtuu siitä, että niissä ei oo aktiivista vetäjää. Siis tää vaatii aivan hirveesti töitä, että ihminen tulee tänne ja niinko kotiutuu tänne, että tajuaa, että tää on hänen paikka. Vapautuu ja alkaa puhumaan kaikkee. Se vaatii ehkä tavallaan, onko se tavallaan itsekeskeisyyttä, mä haluun nähdä ihmisiä ja mä haluun tavallaan. Meillä on aivan mahtava pop-poo, siis aivan käsittämättömän upee mulle ja kaikille niille, että vois puhuu ja tavata muita.

Haastatteluissa korostui nuorten tarve keskustella asioistaan, tavata muita samankaltaisessa tilanteessa olevia, löytää ystäviä ja kenties myös seurustelu- ja seksiseuraa. Tämäkään ei ollut yksinomaan hienoksi koettua, vaan seksi- ja seurustelukumppanien etsinnässä nähtiin ongelmia, kuten nuoren naisen haastattelussa vuonna 1996 tuotiin esiin:

Ei Setaa oo perustettu sitä varten, että homot löytää sänkyseuraa. Mutta käytännössä monien motiivi on tulla Setaan mukaan, on nimenomaan se, että ne pitemmän päälle löytäis sitä sänkyseuraa, tai vaikkapa vain seurustelukumppanin. Kuitenkin se jollakin tavalla se seksuaalisuus korostuu siinä ikävästi, että sitten ei kauheen kauan jakseta toimia niitten ns. varsinaisten asioiden puolesta.

JL: Jos mä aattelen esim. nuoria, jotka ei ikänsä puolesta kapakoihin, niin mistäs löydät itselles tyttö- tai poikaystävän?

Setan tiistai-illoista! [naurua]

Kysellessäni Setan nuorten ryhmän toiminnasta monesti puhetta syntyi myös laajemmin Setan toiminnasta ja siihen osallistuvista aikuisista sekä laajemmin lesbo- ja homoyhteisöstä ja siihen liittyen baarielämästä, joka ei ollut aina ongelmatonta nuorten näkökulmasta. Osa nuorista osallistui nuorten ryhmien sijaan tai ohessa muuhun toimintaan ja kävi kapakoissa, vaikka osalle ne eivät ikärajojen puolesta olleet sallittuja. Eräs Itä-Suomessa ollut nuori mies kertoi käyneensä alaikäisenä kerran paikallisen Setan jäsenjärjestön huvitilaisuudessa: ”Mulla ei ollut rahaa jäädä, enkä mä varmaan olisi jäänyt muutenkaan, koska porukka oli melko vanhaa, ei oikein iskenyt.”

1990-luvulla alettiin aktiivisemmin hyödyntää paitsi sähköpostilistoja myös internetin kotisivuja tiedonvälityksessä. Internet tarjosi aivan uudenlaiset mahdollisuudet hankkia tietoa seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta, ja 1980-luvulla yleisten esitteiden merkitys väheni. Haastattelemani nuori mies kertoi löytäneensä tietoa Setasta internetistä:

En mä enää oo kauheen riippuvainen siitä, mut siellä piti käydä joka päivä kattomaan postit kerran päivässä. Sitten tää Seta-juttu tuli siitä, että kerran mä laitoin sellaseen hakukoneeseen kaikki suomalaiset kotisivut. Laitoin siihen sanan homous ja sitten sieltä tuli Setan kotisivut.

Nuoret puhuivat haastatteluissa vuonna 1996 varsinkin homoista, lesboista ja joskus biseksuaaleista, mutta myös perovoista kuvaten silloin koko lhbt-yhteisöä (ks. Kekki 2006)¹¹. Naiset puhuivat itsestään pääasiassa lesboina eivätkä enää homoina kuten 1980-luvulla. Toisaalta puhuttiin edelleen transseksuaaleista ja transvestiiteista, mutta myös transihmisistä toisin kuin aiemmin. Tuolloin oli perustettu Setan Transtukipiste ja se tarjosi tukea myös joillekin nuorille transihmisille. Nuori transmies kertoi kokemuksistaan trans- ja pervoyhteisössä:

Mä kuulun transyhteisöön ja ainakin Setan piireissä tiettyyn pervoyhteisöön, ja bi:kin, tosin biyhteisöä täällä ei oikein oo. Mä luulen, et transpiireistä löytyy enemmän biseksuaaliseksi ittensä tunnustavia kuin keskimäärin muista perovoista.

JL: Jos aattelet nuorten näkökulmasta yhteisöä, näätkö hyviä ja huonoja puolia, yhteisöön liittyvissä asioissa?

¹¹ Olen kirjoittanut ei-heteroseksuaalisten nuorten moninaisista seksuaalisuuden määrittelytavoista ja siitä, miten huokoisia ja muutokselle alttiita ne ovat. Nuoret itse näkivät identiteettikategoriat usein neuvoteltavissa olevina ja käyttötilanteeseen kiinnittyvinä (ks. Lehtonen 1997; 1998a; 1998b).

Jossain transyhteisössä se ei oo niin merkittävä tekijä, että transyhteisössä ikä, tai sanotaan se... ikä ei oo samalla lailla, sanotaan että transvestiiteistä suurin osa on vähintään keski-ikäisiä, hyvin harvoja nuoria on mukana. Transseksuaaleista on kanssa noista, jotka käy tuolla esimerkiksi Transtukupisteessä, on nuoria suht harvassa. Mikä se sun kysymys oli? Että onks sillä merkitystä? Niin, mä en kokenu silloin, kun mä kävin Setan nuorten ryhmässä, mä en mielestäni tarvinnu erikseen jotain transihmisten tai transseksuaalien nuorten ryhmää. Se että transseksuaaleilla varsinainen ikä ehkä mitataan sen mukaan, kuinka kauan on ollu hormonihoidossa, että tavallaan hyvinkin elämää kokenut ihminen on tietyllä lailla nuorempi, koska se on alottanu hormonihoidon myöhemmin. Ja sitte taas semmonen ihminen, niin nuori ku minäkin, mulla on kuitenkin ollu hormonihoido niin ja niin kauan, että mulla on kokemusta siitä enemmän. Mulla on kokemusta tässä murrosiässä elämisestä enemmän.

Hän haastoi puheessaan tavanomaisen ikäkäsityksen, jonka mukaan biologinen ikä olisi keskeinen ryhmittävä tekijä. Kaikilla ei-heteroseksuaalisillakaan nuorilla ei välttämättä ole tarvetta samastua lähinnä vain omanikäisiin, vaan merkittävämpää voi olla esimerkiksi se, milloin on alkanut kokea kuuluvansa lgbti-yhteisöön tai mistä yhteisön toimintamuodoista on kiinnostunut.

Sateenkaarinuorten tarinoita Setan nuorten toiminnasta 2000-luvulla

Työskennellessäni kasvatustieteen yliopistolehtorina Helsingin yliopistossa vuonna 2013 pääsin mukaan ideoimaan Setan uuteen nuorisoprojektiin liittyvää kyselytutkimusta. Seta ja Nuorisotutkimusverkosto toteuttivat tuolloin kyselytutkimuksen ”Hyvinvoiva sateenkaarinuori”, johon vastasi

suuri joukko ei-heteroseksuaalisia ja trans-nuoria.¹² Sain mahdollisuuden käyttää tutkimuksessani tätä kyselyaineistoa. Tutkimuksessani analysoin alle 30-vuotiaiden ei-heteroseksuaalisten (N=1374) ja transnuorten (N=487) vastauksia. Osa kysymyksistä oli merkityksellisiä myös Setan nuorten toiminnan tarkastelun kannalta.

Kyselyyn vastanneista nuorista vain osa oli aktiivisesti mukana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjärjestöjen toiminnassa. Enemmistö vastanneista nuorista ei ollut koskaan osallistunut Setan tai vastaavan tahon järjestämään toimintaan. Maaseudulla asuvista vain kuusi prosenttia kertoi osallistuneensa Setan toimintaan. Kaupungeissa osallistuminen oli yleisempää. Kaupunkilaisvastaajistakin vain alle viidesosa osallistui usein tai silloin tällöin Setan tai vastaavien tahojen toimintaan. Transnuorilla vastaukset olivat samansuuntaiset, mutta heistä useammat osallistuivat Setan toimintaan. Pääkaupunkiseudulla ja isoissa kaupungeissa asuvista yli puolet oli ainakin joskus osallistunut toimintaan, muualla asuvista transnuorista harvemmat. Kysely siis tavoitti hienosti myös Setan toimintaan osallistumattomia nuoria.

¹² Tutkimushankkeen rahoitti Opetus- ja kulttuuriministeriön LANUKE-ohjelma. Tutkija Katarina Alanko laati kyselyn ensimmäisen raportin, joka julkaistiin marraskuussa 2013 (Alanko 2013; suomeksi 2014). Kyselyyn vastasi 2515 vastaajaa, joista 1619 oli 16–25 -vuotiaita. Kyselyyn saivat vastata kaiken ikäiset ja olisi mahdollista verrata aikuisten ja nuorten vastauksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjärjestöihin ja yhteisöihin liittyvistä kokemuksista. Tutkimushanke sai jatkorahoituksen ja tutkija Riikka Taavetti toteutti osallistaviin menetelmiin pohjautuvan tutkimusaineiston keruun, jossa hän organisoi kuusi nuorten tutkimusryhmää, jotka varsin itsenäisesti tuottivat aineistoa kirjahankkeeseen ja tutkimuksen käyttöön (Taavetti, tulossa). Lisäksi Taavetti osallistui Suomen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston Sateenkaarinuorena nyt ja ennen -keruun suunnitteluun. Tämän keruun puitteissa koottiin 132 kertomusta.

Avovastausten analyysin perusteella toistuivat osin samankaltaiset asiat kuin 1990-luvulla tehdyissä nuorten haastatteluissa. Tässä aineistossa monet toivat esiin sen, ettei omalla paikkakunnalla ollut Setan toimintaa. Jotkut eivät olleet osallistuneet muista syistä. Osalle koko Setan toiminta tuntui olevan vierasta:

En ole koskaan aiemmin kuullut, että tällaista toimintaa ja yhteisöjä edes on! Kunpa olisin kuullut näistä aiemmin niin en olisi joutunut elämään asian kanssa niin pitkään yksin.

Vastauksissa tuli monin tavoin esiin Setan nuorten toiminnan merkitys. Osa kertoi siitä merkittävänä viikoittaisena tapahtumana, jossa saattoi löytää ystäviä, tulla kohdatuksi oman itsensä ja saada vertaistukea. Vastauksissa tuli esiin, miten nuorten ryhmästä saatu tuki oli auttanut ryhmän ulkopuolisissa ihmissuhteissa. Siitä kerrottiin varsin usein asiana, joka oli auttanut etsiessä itseään, kaivatessaan tukea tai tiettyyn ikävaiheeseen liittyvänä asiana.

Seta ry:n nuorten ryhmä oli minulle tärkeä tullessani kaapista ulos. Se loi minulle viitekehysten, jonka lisäksi minun oli helpompi puhua suuntautumisestani niin vanhemmilleni kuin kavereilleni, kun elämässäni oli jotakin konkreettista asiaan liittyvää (pystyin tuomaan asiaa esille kertomalla olleeni nuorten ryhmässä, tämä avasi useita keskusteluita). Vertaistuki on mielestäni tärkeää, mutta läheisen vertaistuen olen lopulta löytänyt muualta kuin Setan ryhmistä. Tapasin esimerkiksi nykyisen kumppanini nuorten ryhmässä.

Transnuorille Setan nuorten ryhmät esitettiin vastauksissa myös hyödyllisinä paikkoina muttei niin usein kuin ei-heteroseksuaalisten nuorten kohdalla. He puhuivat Transtukipisteestä tai transryhmistä vertaistuen paikkoina: ”Setan toiminta Transtukipisteellä on ollut aivan loistavaa! Vertaistuki on ollut elämäni valopiste puoli vuotta.”

Transnuoret kritisoivat vastauksissa Setan nuorten ryhmiä transihmisten unohtamisesta tai siitä, ettei transihmisiä kiinnostavaa toimintaa tai viitekehystä niissä tarjottu. Toisaalta osa toi esiin, että sateenkaarinuorten ryhmät olivat paremman puutteessa toimivia ja niissäkin sai jonkinlaista hyväksyntää ja tukea.

Pienen paikkakunnan HLBT-ryhmä oli täynnä lähinnä parinmuodostuksesta kiinnostuneita homoja, ei juuri transihmisiä, joten en saanut sieltä sellaisia kohtaamisia tai ymmärrystä, kuin olisi halunnut. Kuitenkin aitoa hyväksyntää.

Kaikki ei-heteroseksuaaliset cis-sukupuolisetkaan¹³ nuoret eivät kokeneet ryhmätoimintaa aivan onnistuneeksi. Erityisen usein ei-heteroseksuaalisten naisten vastauksissa nousi esiin se, ettei biseksuaalisia, heteroa muistuttavia, ”liian” feminiinisiä naisia tai miehen kanssa seurustelevia naisia katsottu hyvällä. Tällaista suhtautumista saatettiin myös ennalta pelätä.

Toisinaan koen vähättelyä, sillä seurustelen tällä hetkellä yhden miehen kanssa. Panseksuaalisuuteni ja polyamorisuuteni¹⁴ eivät kuitenkaan katoa mihinkään, vaikka kumppaninani onkin heteromies eikä muita kumppaneita ole kohdalle nyt osunut.

Ei-heteroseksuaalisten miesten vastauksissa ei tullut erityisesti esiin sukupuoliyhteyteen liittyvät kysymykset, mutta kaikki eivät kokeneet naisvoittoista ryhmää itselleen kovin toimivaksi.

13 Cis-sukupuolisuudella viitataan sukupuoli-identiteettien ja -normien mukaiseen toimintaan (sukupuolikokemus vastaa syntymähetkellä määriteltyä sukupuolta; vastakohtana transsukupuolisuus).

14 Polyamoriolla viitataan monisuhteisuuteen (vastakohtana yksivaiheisuus tai -suhteisuus), panseksuaalisuudella seksuaalisuuteen ilman sukupuolirajoja (vastakohtana hetero- tai homoseksuaalisuus).

Joskus nuorempana kävin Setan nuorten illoissa, mutta toisia homoja siellä ei ollut kuin ehkä yksi. Käyminen jäi pariin kertaan, koska ymmärrettävästi lesboseura ei ollut sitä, mitä olin toivonut löytäväni.

Samoin kuin 1990-luvulla, nytkään nuorten ryhmän varsinainen toiminta ei tunnu kaikista kiinnostavalta: toiset haluavat vapaata jutustelua, toiset aktiivisempaa vertaistukea ja keskustelua eri aiheista ja jotkut poliittisesti aktiivisempaa toimintaa.

Kävin Setan alaisen HLBT-yhteisön tapaamisissa muutaman kerran, mutta en pitänyt niistä. Minusta tuntui turhautavalta, että tilaisuuksissa keskusteltiin ”niitä näitä”, enkä saanut avattua ainuttakaan asiaa, jotka minua olisi oikeasti askarruttanut koskien toisten kokemuksia esimerkiksi ulostulosta tai kuinka suojata itseään esimerkiksi sukulaisten aiheuttamalta mielipahalta. Voin keskustella elokuvista tai lemmikeistä ihan kenen tahansa kanssa, mutta heteroystäviltä ei heru ulostulokokemuksia vaikka seisoin päälläni. Lopulta jätin menemättä yhteisön toimintaan, sillä en tarvitse uutta ihmisverkkoa, vaan vertaistukea.

Eräät vastaajat kritisoivat yleisemmällä tasolla Setan toimintaa, jonka näkivät liian ”nöyristelevänä” tai muuten oman arvomaailman kannalta sopimattomana: *”Kauheen homonormatiivista,¹⁵ konservatiivista ja keski-luokkaista meininkiä, en koe omakseni.”*

1990-lukua selvästi useammin ja itsestään selvemmin nuoret kertoivat vastauksissaan internetistä, sosiaalisesta mediasta ja sen roolista nuorten elämässä ja nuorten toiminnan löytämisen kannalta. Setan nuorilla onkin omia kotisivuja, facebook-sivustoja ja netistä löytyy entistä useammin tietoa ja mahdollisuuksia löytää kumppaneita. Maaseudulla asuvat vastaajat

¹⁵ Homonormatiivisuudella viitataan lgbti-ihmisten tai -aktivistien haluun sopeutua yhteiskunnallisiin normeihin.

viettivät aikaa internetissä usein kaupunkilaisia ja varsinkin pääkaupunki-seutulaisia nuoria tyypillisemmin.

Sain tukea ja ystäviä internetistä vähän aikaa siellä pyörineen sateenkaarinuorten foorumin kautta varhaisteininä. Tätä kautta löysin myös poikaystäväni, jonka kanssa aloin seurustella viisi vuotta tutustumisen jälkeen.

Kuten kyselyn vastauksista tulee esiin edellä nuoret käyttivät sanoja, joita ei 1990-luvulla käytetty. Puhe cis-sukupuolisuudesta, polyamoriasta, panseksuaalisuudesta ja hetero- sekä homonormatiivisuudesta on alkanut esiintyä viime vuosina nuorten keskuudessa. Samoin queer-teemat, sateenkaari, hlbt- tai lgbt-lyhenteet ja Pride esiintyivät termeinä, jotka toistuivat nuorten vastauksissa.

Etnografisia huomioita Setan nuorten toiminnasta 2010-luvulla

Seurasin osana etnografista tutkimushankettani Tikkurilan lukiossa järjestettyä Setan koulutustilaisuutta. Huolimatta siitä, että vuonna 2013 kirjaamissani tutkimusmuistiinpanoissa kuvaamani muistot¹⁶ sisältävät lievää ahdistuneisuutta, muistan lukiovuodet melko myönteisinä, vaikka salasin seksuaalisuuteni enkä voinut rakentaa rakkaussuhteita itsenäni ja turvallisesti.

Jännää Tikkurilan lukiossa oli se, että opiskelin siellä itse reilu 30 vuotta sitten: kirjoitin sieltä vuonna 1983. Tosin rakennus oli eri, vanha seisoo

¹⁶ Suomalais-etelä-afrikkalaisessa tutkimusyhteistyöhankkeessa olemme toteuttaneet muistelutyötä Frigga Haugin menetelmiä osin hyödyntäen (ks. esim. Haug 2014) ja muistelleet muun muassa sitä, miksi aloimme tutkia nuoria ja miten näimme aikuisuuden nuoruudesta käsin. Muistelutyön haasteista lisää ks. esim. Jansson ym. 2008; Widerberg 2011.

uuden ison rakennuksen vieressä. Jotenkin orvon näköisenä. Menin paikallisjunalla Hesasta Hiekkaharjuun, josta kävelin lukioon, osin samaa reittiä kuin kouluajanani. Junassa palautui jonkin asteisena ahdistus: tuntui että Vantaalle palasi nuorena Hesasta jotenkin turhautuneena, kun Hesa oli niin paljon kiinnostavampi kuin Hiekkaharju/Tikkurila. Tosin nykyisin junassa näkee maahanmuuttajataustaisia ja -näköisiä paljon 80-lukua useammin ja enemmän, joten siten junamatka tuntui melko kirjavalta ja erilaiselta ja samalla mukavammalta kuin aiemmin.

Koulutustilaisuudessa puhunut Setan puheenjohtaja kysyi 400 hengen lukiolaisjoukolta, ketkä kannattavat tasa-arvoista avioliittolakia. Sukupuoleen katsomatta lähes kaikki nostivat kätensä. Minulle revanssin tunnetta vahvisti myös se, että tilaisuutta organisoimassa ollut opettaja kertoi osallistuneensa johonkin opettajille suuntaamaani koulutukseen ja lukeneensa väitöskirjani. Asiat tuntuivat menevän eteenpäin 1980-luvun alun kokemusten näkökulmasta tarkasteltaessa.

Osallistuin vuonna 2013 myös Setan vapaaehtoiskouluttajille suunnattuun koulutukseen. Siellä ollessani muistelin samalla omaa työtäni koulutussihteerinä ja kouluttajana. Nyt nuoret ovat aiheena voimakkaammin Setan toiminnan keskiössä kuin aiempina vuosikymmeninä: valtakunnallisella Setalla on nuorisosioiden koordinaattori ja kaksi nuoriin keskittyvää yhteistyöhanketta¹⁷. Toisaalta 1980-luvulla nuoret olivat aktiivisesti johtamassa toimintaa järjestöissä. Nykyisin Setalla on erillinen nuorisotoimikunta, joka edistää nuorisonäkökulmaa aikuisten johtaman Setan toiminnassa.

Nuorten toimintaa seurailin muun muassa Pride-viikon tapahtumissa ja nuorten leirillä. Ainakin se oli erilaista, että nykyisin sateenkaarilippuja on monessa paikassa, kun 1980-luvulla niiden merkitys lgbti-yhteisön

symbolina¹⁸ taisi olla tiedossa lähinnä Yhdysvalloissa. Nuorten leirillä lippu oli vedetty salkoon ja mökin seinällä roikkui toinen. Myös Helsingin nuorisosiointiloissa Hapessa sateenkaariliput heiluivat ovelta. Nuorten tapahtumien seuraaminen ei tutkijana ollut aina helppoa ja pohdin, tuntuisiko jostain uudesta nuorten toimintaan osallistuvasta nuoresta samalta. En kuitenkaan kokenut vastaavaa tunnetta itse nuorena, kun olin joukon vetäjä, aktivistinuori, joka pyrki tekemään ryhmään tulon muille helpoksi.

Yksi melko pian huomioni saanut asia osallistuvaa havainnointia aloittaessani oli se, että monet nuoret eivät juurikaan puhuneet omasta seksuaalisuudestaan tai sukupuolestaan tai käyttäneet termejä ”lesbo, homo, bi, trans”. Nuorten leiriltä tehdyissä muistiinpanoissa kirjoitan:

Aamulla mietin sitä, että jotenkin määrittely (seksuaalisuuden /sukupuolen) kysymyksiä kierrettiin kuin kissa kuumaa puuroa. Kukaan ei nimennyt itseään oikein millään sanoilla, eikä ainakaan lesboksi, homoksi tai biiksi. [Eräs] nuori tyttö piirsi [toisen tytön kuvaa] ja sanoi, että tästä tukasta tuli aika gay. Se oli muistaakseni lähinnä, mitä määrittely/termijutuista puhuttiin. Tämä tuntuu hämmentävältä.

Toisaalta termeihin liittyen kiinnostavaa oli se, että monet nuoret naiset nimesivät itsensä homoiksi. Näin tapahtuu myös oululaisten nuorten tekemässä videossa ”Moninaisuus on meissä!”, jota käytetään Setan koulutustoiminnassa. Lesbo näyttää osin kadonneen terminologiasta ja samalla ehkä myös sukupuoli jää vähemmällä maininnalle. Varmaan osin tarkoitus on haastaa kaksijakoista ahdistavaa sukupuolta, mutta toisaalta tällöin myös sukupuoleen liittyvät hierarkkiset asetelmat voivat jäädä vähemmällä tarkastelulle ja synnyttää uusia ongelmia. Itse havainnoin sitä, että toiminnassa ovat aktiivisimpia nuoret naiset ja transpojat tai -miehet. ”Cis-pojat”

17 Hyvinvoiva sateenkaarinuori-tutkimushankkeen lisäksi toimi vuosina 2013–2014 Setan ja opiskelijajärjestöjen yhteistyöhankkeena Normit nurin -projekti.

18 Ks. esim. suomalainen kuvaus sateenkaarilipun merkityksestä: <http://ranne.liike.net/teema/sateenkaarilippu?aid=1106>.

ovat vähemmistössä, vaikkakin kuten eräässä työntekijähaastattelussa tuli esiin, aika usein edelleen johtavissa tehtävissä. Keväällä käynnistyi erillinen pelkästään pojille suunnattu ryhmä. Myös muunsukupuolisilla ja transnuorilla on oma ryhmänsä, vaikka muuten paikallisten järjestöjen nuorten ryhmissä on mukana nuoria monenlaisin sukupuolikokemuksin.

Nykykäsitykset 1980-luvun nuorten toiminnasta

Tänä ja viime vuonna tekemissäni nuorten pari- ja ryhmähaastatteluisa ja työntekijöiden haastatteluissa kysyin, millaisia käsityksiä haastateltavilla oli 1980-luvun nuorten toiminnasta.¹⁹ Pyysin siis aktiivisesti tutkimukseeni osallistuvia osallistumaan menneisyyden pohtimiseen. Tutkimustani aloittaessa olin muistellut menneisyyttäni nuorten ryhmän vetäjänä 1980-luvulla saadakseni etäisyyttä nykyhetken nuorten toiminnan havainnointiin ja toisaalta tullakseni tietoisiksi omista lähtökohdistani. Halusin koota muiden käsityksiä menneestä rakentaakseni siitä moniulotteisempaa kuvaa. Kun sain nuorten leirille osallistuneilta nuorilta mielestäni kiinnostavia näkemyksiä 1980-luvusta, päätin koota niitä muiltakin haastateltavilta.

Setan Transtukupisteen nuorten ryhmään osallistuneiden kahden nuoren haastattelussa ei uskallettu esittää vahvoja mielipiteitä siitä, millainen nuorten toiminnan tila oli 1980-luvulla. Transteemojen arveltiin olleen näkymättömämpiä ennen verrattuna nykyhetken. Nuoret esittivät käsityksiään 1980-luvusta yleisestikin kovin varovaisesti. Useimmat työntekijähaastateltavistakin olivat 1980-luvulla nuoria tai eivät olleet vielä syntyneet silloin. Tähän myös vedottiin, kun tuotiin esiin vaikeus arvioida

¹⁹ Olen tehnyt 12 Setan ja sen yhteistyötahojen työntekijöiden haastattelua ja kaksi nuorten pari- tai ryhmähaastattelua, joissa lähes kaikissa olen käsitellyt haastateltavien käsityksiä 1980-luvun tilanteesta. Lisäksi pyysin nuorten leirin osallistujia vastaamaan lyhyeen kyselyyn ennen ryhmähaastattelua ja siinä nuorilla oli mahdollisuus kertoa käsityksistään 1980-luvun toiminnasta..

menneisyyden tilannetta. Kukaan ei esiintynyt ”totuudenkertojana” tuosta ajankohdasta. Vastauksissa enemminkin arveltiin, miten asiat olisivat voineet olla. Nuorten leirin ryhmähaastatteluun liittyneessä etukäteiskyselyssä esitettiin kommentti 1980-luvun Setan nuorten toiminnasta: ”*Todennäköisesti toiminta on nykyään paljon laajempaa.*” Kommenteissa ja haastateltavien puheessa korostui muutos: se, että asiat olivat nykyisin jotenkin paremmin kuin aiemmin.

Usein haastateltavat alkoivat puhua kysymyksen yhteydessä siitä, millaista Setan nuorten toiminta tai sen reunaehdot ovat nykyään. Kysyessäni 1980-luvun tilanteesta, siihen saatettiin viitata, mutta tyyppillisesti peilaten sitä nykyhetken. Huomio vahvasti tunnettani siitä, että oli ollut mielekäs kysellä käsityksistä menneestä, sillä sen avulla sain tietoa siitä, miten tutkimukseen osallistujat ymmärsivät nykyisyyden. Ilman keskustelua aiheesta haastatteluissa ei olisi pohdittu ajallisuuden näkökulmasta, mikä on tyyppillistä nimenomaan Setan nuorten toiminnan nykytilanteessa ja tässä historiallisessa hetkessä. Sama koskee tietysti omia muistoja ja käsityksiäni menneestä. Ne rakentuvat nykyhetkestä käsin ja siten kertovat menneen lisäksi myös nykyisyydestä. En tavoitellut muistojeni enkä haastateltavien 1980-lukukäsitysten keruulla totuutta 1980-luvusta. En arvioinut, kuinka oikeita tai väriä käsityksemme ja muistomme ovat. Tutkimuksessani olen kiinnostunut nykyhetkestä, jota ymmärtää paremmin, kun pohtii sitä suhteessa menneeseen.

Internetin hyödyntäminen tiedonjaossa ja ihmissuhteiden rakentamisessa nousivat esiin asioina, joita ei 1980-luvulla ollut, minkä itsekin toin esiin omien muistojeni analyysissä. Mennyt aika näyttäytyi muutenkin hankalampana eli aikana, jolloin oli paitsi vaikea löytää tietoa, myös vertaistukea ja tapaamispaikkoja. Painopisteen nähtiin olevan siirtymisessä poliittisempaan vaikuttamistyöhön nuorten toiminnassa, vaikka vertaistukimuotoa pidettiin arvossa edelleen. Internetin ja sosiaalisen median suuri merkitys

tuli esiin myös nuorten omissa kyselyvastauksissa. Toisaalta niissä tuotiin esiin myös tarve vertaistukeen ja keskusteluapuun mieltä painavissa asioissa ja oman seksuaalisuuden ja sukupuolen hahmottamisessa. Toisaalta haastattelukeskustelussa tuotiin esiin, että asiat eivät ole loppujen lopuksi muuttuneet niinkään paljon kuin ensimiettimisellä vaikuttaa. Saman tunnistin itse kun ajattelin nuorten ryhmien toiminnan jännitteitä ja sitä, mikä niiden tehtäväksi on nähty. Turvallisen tilan tarjoaminen vapaaseen seurusteluun, vertaistuki ja poliittinen vaikuttaminen ovat olleet nuorten ryhmän tehtäviä, ja niiden painotuksista on jatkuvasti esitetty erilaisia toiveita ja näkemyksiä.

Nuorten leirillä tekemässäni ryhmähaastattelussa nykytilanteen peilaus 1980-lukuun herätti keskustelua muun muassa nuorten ryhmien sukupuolijaoista. Sukupuolijakaantuneisuus ei noussut erityisen merkitykselliseksi teemaksi, minkä olin tunnistanut myös havainnoidessani Setan nuorten tapahtumia.

Nuori: No tuntuu, et on noin yhtä paljon, mut sit kun alkaa miettii, niin ehkä niinku, ehkä silleen kuitenkin tyttöjä on hieman enemmän ollut silleen kuitenkin, et ei se silti näy mitenkään siinä meidän ryhmässä mitenkään, et ois toista sukupuolta tai mitään sukupuolta enemmän.

JL: Silloin 80-luvulla, kun mä vedin sitä nuortenryhmää, niin silloin poikia oli selvästi enemmän, että silloin me kyl mietittiinkin sitä, et miten se sitten, et onks se niistä muutamasta työstä kivaa sitten, et jotenkin puhuttiinkin joskus siitä, että, että voiko jotenkin keskusteluissa tai jotenkin muuten miettii, et mitä vois tehdä silleen, et kaikki ois, niinku tuntis itensä tervetulleeksi, et siinä oli sellanen keskustelu, kun juteltiin että. Mut että ehkä se on sit vähän kiinni, et minkälaiseks se muotoutuu se koko.

Nuori: Mut en mä itse ainakaan huomioi silleen, et onks siel poikia vai tyttöjä enemmän silleen, et tuntuu, et niitä on ehkä yhtä paljon.

Työntekijöiden haastatteluissa aids-teema nousi 1980-lukuun liittyvänä esiin, muttei suinkaan automaattisesti ja kaikkien puheessa. Mennyt aika saatettiin nähdä nykyistä ummehtuneempana, tylsempänä tai seksikeskeisempänä. Vastauksissa nousivat esiin myös pohdinnat nuorten identiteeteistä ja moninaisuudesta laajemmin. Minulle syntyi kuva, jossa 1980-luvulla nuorilla olisi nähty olevan jotenkin selkeärajaisempia identiteettejä ja kansa mielletty nykyistä homogeenisemmaksi. Työntekijähaastatteluissa oli esillä normikriittisyys, rasismi ja moninaisuuden tuomat haasteet eri tavoin. Ne liitettiin erityisesti nykytilanteeseen. Myös maailman pieneneminen ja globalisoituminen tuli puheessa esiin nykyisyyteen liittyvinä. Vaikka nuorilla saatettiin nähdä nykyään ja aiemmin olevan samankaltaisia ongelmia, niihin ajateltiin olevan erilaisia reagoitumahdollisuuksia. Vaikka käsitysten keruussa 1980-luvun Setan nuorten toiminnasta nykyhetki näytti rakentuvan aiempaa paremmaksi, se näytti myös entistä monimutkaisemmalta tai ainakin moninaisemmalta.

Aika, muutos ja historiallisuus tutkimuksessa

Setan nuorten toimintaa on ollut olemassa yli 30 vuotta, mutta osin autoetnografisessa analyysissäni tarkastelin sitä viimeisen 30 vuoden perspektiivistä. Uudessa tutkimushankkeessani Setan nuorten toiminnasta ajallisuuden ulottuvuus auttaa näkemään nykyhetken osana jatkuvaa prosessia, muutosta ja jatkuvuutta. Muutoksen tarkastelussa nostin esiin joitain aspekteja kuten nuorten ryhmän toiminnan muodot, tehtävät ja merkitys, tiedon hankinta ja saaminen nuorten toiminnasta sekä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvä käsitteistö ja moninaisuus. Nuorten ryhmien toiminnassa näkyy jatkuvuutta toiminnan tarpeen, sisältöjen ja merkityksen suhteen. Nuorten ryhmiä toimii aiempaa useammalla paikakakunnalla ja ne ovat useammin saavutettavissa, vaikka huima enemmistö ei-heteroseksuaalisista ja transnuorista ei edelleenkään osallistu niihin.

Aiemmin mukana oli enemmän homo- ja bipoikia suhteessa muihin ryhmiin, kun nykyisin toiminnassa ovat aktiivisia ei-heteroseksuaaliset nuoret naiset ja etenkin transmaskuliiniset nuoret. Tiedonsaanti ryhmistä, Setan toiminnasta laajemmin ja ylipäänsä muista ei-heteroseksuaalisista ja transnuorista sekä niihin liittyvistä teemoista on lisääntynyt huomasti internetin ja sosiaalisen median ansiosta.

Yhteiskunnan ja kulttuurin muutokset heijastuvat myös nuorten ryhmän toimintaan ja nuorten elämään: aids-kriisi, monikulttuuristuminen, globalisaatio, lhbt-yhteisötoiminnan kaupallistuminen, lhbt-teemojen medianäkyvyys ja rasismi ovat esimerkkejä teemoista, joihin aineistoissa viitattiin. Nuorten käyttämät käsitteet itsestään ja toisistaan ovat jatkuvassa muutoksessa. Transtermien kuten muidenkin sukupuoliä koskevien termien kirjo on lisääntynyt, eikä enää lähes ainoina vaihtoehtoina ole transvestiitti ja transseksuaali. Nuoret naiset puhuivat 1980-luvulla itsestään usein homoina, kuten myös nykyisin. Sen sijaan 1990-luvulla lesbo-sana oli voimallisemmin esillä.

Mitä iloa nykyhetken historiallistamisesta ja ajallisesta tarkastelusta sitten on tutkimuksessani? Ainakaan en ota sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä käsitteitä lopullisina ja ehdottomasti oikeina, koska tiedän, että osa nykyisin käytetyistä termeistä näyttäytyy pian vanhanaikaisina ja epäonnistuneina. Pystyn siis tutkailemaan nykyhetken tilannetta problematisoiden ja nähden sen muuttuvana. Koitan tarkastella nykyhetkeä ilman sen arvottamista paremmaksi kuin mennyttä aikaa ja tunnistan jatkuvuuksia edeltävään tilanteeseen ehkä enemmän kuin ilman ajallista tarkastelua. Kulttuurillemme tyypillinen kehitysusko saa meidät helposti uskomaan nykyhetken tai tulevaisuuden paremmuuteen. Esimerkkinä tästä voi olla se, että vaikka pidänkin hienona Setan nuorisotoimikunnan työtä ja nuorisoihaisia projekteja, niiden olemassaolo kertoo myös siitä, että nuorisoteemat ja kenties osin myös nuoret on nykyisin eriytetty po-

liittisestä toiminnasta. Sen sijaan 1980-luvulla nuoret usein johtivat yleistä toimintaa tai olivat perustamassa sitä. Nykytilannetta selittänee järjestötoiminnan muutokset, kuten järjestötoiminnan professionalisoituminen, sosiaalityösuuntautuminen ja projektitapaistuminen, jotka kaikki liittyvät osittain järjestön rahoitusratkaisuihin.

Ajallinen analyysi ja omien muistojen keräily sekä aiempien tutkimusaineistojen hyödyntäminen auttavat minua pääsemään kosketuksiin omiin lähtökohtiini tutkijana ja nykyisen tutkimushankkeen konkreettisten toimien ja valintojen tekijänä. Uskon siitä olevan hyötyä myös niille Setan nuorten toimintaan osallistuville, jotka pohtivat, miten asiat olivat aiemmin. Oman toiminnan historian unohtamisen kehä voidaan ainakin pieneltä osin rikkoa. Tutkimuksessani saan muistelutyöllä yhtäältä mahdollisuuden lähentyä tutkimuskohteeseeni ja toisaalta saan analyttistä etäisyyttä nykyiseen Setan nuorten toimintaan. Pystyn entistä paremmin samastumaan moniin ongelmallisiin tai kompromisseja vaativiin tilanteisiin sekä monenlaisiin tunteisiin Setan nuorten toimintaa analysoidesani. Toisaalta tulen tietoisiksi omien kokemusteni vaikutuksista työhöni ja katsantokantoihini, jotka vaikuttavat kaikkeen – halusin tai en.

Kirjallisuus

- Alanko**, Katarina 2013: *Hur mår HBTIQ-unga i Finland?* Helsingfors: Ungdomsforskningsnätverket och Seta.
- Alanko**, Katarina 2014: *Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?* Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto ja Seta.
- Chang**, H. 2008: *Autoethnography as Method*. Walnut Creek: Left Coast.
- Crawley**, Sara L. 2012: Autoethnography as Feminist Self-interview. – Holstein, James, Gubrium, Jaber & McKinney, Karyn & Marvasti, Amir (eds.) *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. Los Angeles: Sage, 143–160.

- Ellis**, Carolyn & Bochner, Arthur 2000: Autoethnography, personal narrative, reflexivity: Researcher as subject. – Denzin, Norman & Lincoln, Yvonna (eds.) *The handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage publications, 733–768.
- Gordon**, Tuula & Hynninen, Pirkko & Lahelma, Elina & Metso, Tuija & Palmu, Tarja & Tolonen, Tarja 2000: Koulun arkea tutkimassa – kokemuksia kollektiivisesta etnografiasta, *Naistutkimus* 20:1, 17–32.
- Gordon**, Tuula & Hynninen, Pirkko & Lahelma, Elina & Metso, Tuija & Palmu, Tarja & Tolonen, Tarja 2006: Collective ethnography, joint experiences and individual pathways. *Nordisk Pedagogik* 26:1, 3–15.
- Haug**, Frigga 2014: *Memory-work as Method of Social Science Research: A Detailed Rendering of Memory-Work Method*. (<http://www.friggahaug.inkrit.de/> tai <http://www.friggahaug.inkrit.de/documents/memorywork-researchguide17.pdf>, heinäkuu 2014)
- Hearn**, Jeff 2013: On men, organizations and intersectionality. Personal, working, political and theoretical relations (or how organisation studies met profeminism). *Equality, Diversity and Inclusion* 33:5, 414–428.
- Himberg**, Markku 1985: Homonuoret tiivistävät yhteistyötään. *Kotikaupunki* 17.11.1985.
- Jansson**, Maria, Wendt, Maria & Åse, Cecilia 2008: Memory Work Reconsidered. *Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 16:4, 228–240.
- Juvonen**, Tuula & Hekanaho, Pia Livia 2008: Leaving a Glorious Future Behind? Queer in the Finnish Academia. *Trikster: Nordic Queer Journal*. (URL: <http://trikster.net/2/juvonenhekanaho/1.html>. Syyskuu 2014).
- Kekki**, Lasse 2006: Pervolapsen häpeä ja toivo. – Kinnunen, Taina & Puuronen, Anne (toim.) *Seksuaalinen ruumis. Kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. Helsinki: Gaudeamus, 127–143.
- Lehtonen**, Jukka 1995: *Seksuaalivähemmistöt koulussa*. Seta-julkaisut 6. Helsinki: SETA ry.
- Lehtonen**, Jukka 2003: *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmina heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Helsinki: Yliopistopaino & Nuorisotutkimusverkosto.
- Lehtonen**, Jukka 1997: Seksuaalisuuden tasot ja monimuotoisuus. – Jukka Lehtonen & Jussi Nissinen & Maria Socada (toim.) *Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen*. Helsinki: Edita, 18–30.
- Lehtonen**, Jukka 1998a: Young People's Definitions of Their Non-Heterosexuality. – Helve, Helena (toim.) *Unification and Marginalisation of Young People*. Youth Research 2000 Programme. Helsinki: The Finnish Youth Research Society, 185–192.
- Lehtonen**, Jukka 1998b: Nuoret ei-heteroseksuaaliset miehet ja homoidentiteetin mallit. *Psykologia* 33:6, 421–429.
- Mustola**, Kati 2007: Suomalaisten lesbo- ja homoliikkeiden historiaa. – Mustola, Kati & Pakkanen, Johanna (toim.) *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like, 18–37.
- Ng**, Eddy 2013: Relative deprivation, self-interest and social justice: why I do research on in-equality. *Equality, Diversity and Inclusion* 33:5, 429–441.
- Sorjonen**, Pia 1986: Homoseksuaalisuutta aletaan ymmärtää. Setalla on vielä paljon tekemistä. *Etelä-Saimaa* 2.7.1986.
- Taavetti**, Riikka (tulossa): ”*Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä...*” *Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Widerberg**, Karin 2011: Memory Work: Exploring Family Life and Expanding the Scope of Family Research. *Journal of Comparative Family Studies* 42:3, 329–337.